

LAPSIASIAVALTUUTETTU

Eija Hiekka
Hannele Metsäranta

Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus

Lapsen huolto- ja
tapaamisasioita sekä
lastensuojelua koskevat
asiakasyhteydenotot
lapsiasiavaltuutetulle
syksyllä 2005

Lapsiasiavaltuutetun toimiston selvityksiä 2006:1

Lapsen huolto- ja tapaamisasioita sekä lastensuojelua koskevat asiakasyhteydenotot lapsiasiavaltuutetulle syksyllä 2005

Sisältö

Esipuhe	3
1. Lapsen huolto- ja tapaamisasioita ja lastensuojelua koskevat kansalaisyhteydenotot lapsiasiavaltuutettuun	5
2. Yhteydenottojen tilastollinen tarkastelu	6
2.1 Yhteydenoton ajankohta	6
2.2 Yhteydenottotapa	6
2.3 Yhteydenottojen alueellinen jakauma	6
2.4 Yhteydenottaja	7
2.5 Lasten ikäjakauma	7
2.6 Yhteydenoton aihe	7
2.7 Odotukset ja toiveet	7
3. Yhteydenottojen sisällöllinen tarkastelu	8
3.1 Lastensuojeluaiheiset yhteydenotot	8
3.2 Lapsen huolto ja tapaaminen yleisimpänä yhteydenottoaiheena	10
3.3 Lapsen elatusasioihin liittyvistä yhteydenotoista	11
3.4 Muita lapsiperheiden yhteydenottoaiheita	11
3.5 Mitä yhteydenotoilla tavoiteltiin ja mitä lapsiasiavaltuutetulta odotettiin?	12
4. Pohdinta	14

Esipuhe

Lastensuojelun ja erotilanteiden monimutkaisuus näkyy lapsiasiavaltuutetun työssä

Viime vuoden syyskuun alussa alkoi uuden itsenäisen viranomaisen, lapsiasiavaltuutetun työ. Kansalaisten yhteydenottoja lastensuojeluun ja erotilanteiden jälkeisiin huoltoriitoihin liittyvistä asioista tuli toimistooni erityisen paljon heti työn alkuvaiheessa. Yhteydenottojen määrään vaikutti myös viran perustamisen saama laaja julkisuus. Pitkä odotus lasten asioihin keskittyvän uuden viranomaisen perustamisesta oli kasannut kansalaisten mieliin monenlaisia toiveita.

Lastensuojelua sekä lasten huoltoa ja tapaamisoi-keutta koskeneet yhteydenotot muodostivat neljänneksen kaikista ensimmäisen syksyn aikana tulleista yhteydenotoista. Niihin sisältyi tyytymättömyyttä tehtyihin päätöksiin, asiakkaan ja lapsen kohteluun liittyvää kritiikkiä sekä epätietoisuutta siitä, mihin viranomaiseen asiassa tulisi ottaa yhteyttä. Osa soittajista ei myöskään ollut saanut yhteyttä oikeaan viranomaiseen.

Esimerkiksi sosiaaliasiamiesten tehtävistä kunnissa tai lääninhallitusten roolista valvovana viranomaisena yhteyttä ottaneet olivat melko tietämättömiä. Näiden viranomaisten tehtävistä tulisi paikallisella tasolla tiedottaa huomattavasti nykyistä enemmän.

Useat soittajat odottivat lapsiasiavaltuutetusta perheensä tai lapsensa ongelmatilanteen ratkaisijaa. Lapsiasiavaltuutetun tehtävä lapsen edun ja oikeuksien edistäjänä yleisen yhteiskuntapolitiikan tasolla ei heillä luonnollisestikaan ollut vielä tiedossa.

Vaikka lapsiasiavaltuutettu ei käsittele valituksia tai ratko yksittäisiä ongelmatilanteita, ovat vanhempien, isovanhempien ja lasten kanssa työskentelevien yhteydenotot tärkeää aineistoa lapsiasiavaltuutetun vaikuttamistyössä. Tästä syystä annoin keväällä 2006 toimeksiannon Keski-Suomen Sosiaalialan Osaamiskeskukselle lastensuojelua sekä huolto- ja tapaamisriitoja koskeneiden yhteydenottojen tilastoinnista ja tarkemmasta analysoinnista.

Tämä julkaisu on toimeksiantoni perusteella tehty selvitys. Selvityksen ovat laatineet kiertävä lastensuojelun erityissosiaalityöntekijä, sivutoiminen sosiaaliamies Hannele Metsäranta ja sosiaaliamies Eija Hiekka. Kiitän heitä ripeästä toimeen tarttumisesta sekä asiantuntevasta yhteydenottojen arvioinnista.

Johtopäätöksiä tästä selvityksestä olen raportoinut ensimmäisessä toimintakertomuksessani valtioneuvostolle (Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2006:36). Selvitys tuotti näkökulmia, joita katsoin tärkeäksi korostaa myös kansallisella tasolla.

Lastensuojelutyössä ja huoltoriitojen sovittelussa lastensuojelutyön voimavaroja tulee vahvistaa ja osamista erityistilanteissa lisätä. Työssä tulisi suosia pari- ja tiimityöskentelyä, sekä ehkäistä alan henkilöstön työn kuormittavuutta ja henkilöstön vaihtuvuutta.

Lastensuojelun työprosessissa varhaisen dokumentoinnin ja avoimen keskustelun merkitystä suhteessa asiakkaaseen tulee korostaa.

Lapsen kuuntelemista ja hänen todellisen läheisverkostonsa kartoittamista tulee lastensuojelutyössä vahvistaa.

Pitkittyneet vaikeat huoltoriidat ovat ongelma jopa lasten mielenterveyden kannalta. Ennalta ehkäisevää psykososiaalista tukea ja sovittelun osaamista parisuhdekriiseissä ja erotilanteissa tulee vahvistaa niin sosiaalityössä kuin perheneuvoloissakin.

Toimintakertomuksen johtopäätökset kokonaisuutena ovat luettavissa internet-sivuillamme www.lapsiasia.fi (sivu 25).

Lapsiasiavaltuutetulle ensimmäisen syksyn aikana tulleet yhteydenotot tukevat myös tarvetta selkiyttää ja uudistaa lastensuojelulakia. Olen sisällyttänyt arvion ja päätelmät lastensuojelua koskevista yhteydenotoista myös sosiaali- ja terveysministeriölle kesäkuussa 2006 antamaani lausuntoon lastensuojelulain kokonaisuudistuksesta.

Lapsiasiavaltuutetulle tulleet yhteydenotot ovat pieni ja valikoitunut otos lastensuojelun asiakkaiden näkemyksistä. Lastensuojelutyön laatua tulisi kunnissa, alueellisesti sekä valtakunnan tasolla arvioida järjestelmällisesti ja säännöllisesti. Lastensuojelutyön tueksi tarvitaan myös lakia yksityiskohtaisempia kansallisia linjauksia.

Pidän puutteena sitä, että esimerkiksi sosiaaliamiesten toimintakertomuksista välittyvää tietoa lastensuojelutyön palveluiden laadusta ei kansallisesti koota yhteen ja käytetä nykyistä paremmin hyväksi kehittämistyössä. Sama koskee läänien käsittelemiä oikeusturva-asioita ja kanteluita.

Jyväskylässä 21.9.2006

Maria Kaisa Aula
Lapsiasiavaltuutettu

I. Lapsen huolto- ja tapaamisasioita ja lastensuojelua koskevat kansalaisyhteydenotot lapsiasiavaltuutettuun

Käsillä on selvitys, joka on laadittu lapsiasiavaltuutetun toimistoon neljän ensimmäisen toimintakuukauden aikana syksyllä 2005 tulleista lapsen huoltoon ja tapaamiseen sekä lastensuojeluun liittyneistä kansalaisyhteydenotoista. Aihekokonaisuus käsitellään kahdessa osassa. Ensin kuvataan yhteydenottojen määrä, ajankohta, alueellinen jakauma, yhteydenottajan asema tai suhde lapseen, lasten määrä ja ikäkauma sekä mitä asiaa yhteydenotto koski ja mitä siltä odotettiin. Jälkimmäisessä osuudessa kuvataan yhteydenottojen sisältöjä aihealueittain samoin kuin sitä millaisin odotuksin kansalaiset lapsiasiavaltuutettua lähestyivät.

2. Yhteydenottojen tilastollinen tarkastelu

2.1 Yhteydenoton ajankohta

Lapsiasiavaltuutettuun otettiin lasten huoltoon ja tapaamiseen tai lastensuojeluun liittyvissä yksilöasioissa yhteyttä vuoden 2005 neljän viimeisen kuukaudean aikana kaikkiaan 57 eri tapauksessa. Muutama henkilö otti saman asian vuoksi yhteyttä useita kertoja esimerkiksi lähettäen lisää materiaalia, mutta näitä toistuneita yhteydenottokertoja ei ole tilastoitu. Ennen syyskuun 2005 alkua tulleet muutamat yhteydenotot on kirjattu syyskuun lukemaan.

2.2 Yhteydenottotapa

Suurin osa kansalaisista otti yhteyttä lapsiasiavaltuutettuun soittamalla (36), toiseksi eniten yhteyttä otettiin sähköpostitse (14) ja kolmas tapa oli kirje (7). Yhteydenotot vaihtelivat muutaman rivin sähköpostista lukuisiin pitkiin puheluihin ja useiden kymmenien sivujen asiapaperiaineistoihin ja CD-tallenteeseen. Muutamien yhteydenottojen perusteella sovittiin myös henkilökohtaisia tapaamisia.

2.3 Yhteydenottojen alueellinen jakauma

Yhteydenotot jakaantuivat valtakunnallisesti melko tasaisesti asukasmäärien mukaisessa suhteessa ja niitä tuli sekä suurilta että pieniltä paikkakunnilta.

Useimmat yhteydenotot tulivat Etelä-Suomen läänistä (27). Toiseksi eniten on tapauksia Länsi-Suomen läänistä (17) ja selvästi näitä vähemmän yhteydenottoja tuli Itä – Suomen läänistä (2), Oulun läänistä (2) ja Lapsista (5). Ahvenanmaalta ei tullut yhtään yhteydenottoa.

Yhteydenotot koskivat useimmiten samassa kunnassa asuvaa lasta kuin mistä yhteydenotto tuli, mutta muutamassa tapauksessa yhteydenottaja asui muualla kuin lapsi. Yhteydenotoissa mainittiin lasten asuinpaikoiksi ja vastuullisiksi viranomaistahoiksi 33 eri kuntaa. Kaikissa yhteydenotoissa ei arvosteltu kunnan viranomaisten toimia. Kritiikki saattoi olla yleisluonteista tai kohdistua esimerkiksi oikeustoimeen.

Yhteydenottoja tuli syyskuun – joulukuun aikana:

Syyskuu	29
Lokakuu	9
Marraskuu	14
Joulukuu	5
Yhteensä	57

Yhteydenottotapa:

Puhelu	36
Kirje	7
Sähköposti	14
Yhteensä	57

Yhteydenotot jakaantuivat valtakunnallisesti:

Lääni	
Etelä-Suomi	27
Länsi-Suomi	17
Itä-Suomi	2
Oulu	2
Lappi	5
Ahvenanmaa	0
Ei tietoa	4

2.4 Yhteydenottaja

Naiset (61 %) ottivat jonkin verran enemmän yhteyttä lapsiasiavaltuutettuun kuin miehet (39 %).

Isovanhemmat ovat äitien ja isien rinnalla kolmas merkittävä yhteydenottajaryhmä. Muina sukulaisina esiin tulivat mm. äidin tai isän uusi puoliso, lapsen täti, äidin sisaren mies sekä sisar.

Viranomaisyhteydenottoja oli vähän, vain yksi. Samoin järjestöistä yhteydenottoon aktivoitui ainoastaan yksi. Kolme yhteydenottoa tuli henkilöiltä, jotka halusivat ottaa kantaa lapsen asemaan ja/tai lapsilainsäädäntöön tilanteessa, jossa he eivät olleet yhden yksittäisen tapauksen tai lapsen asialla.

2.5 Lasten ikäjakauma

Kaikkiin yhteydenottoihin ei liittynyt suoraa kytkentää yksittäisen lapsen asiaan, mutta toisaalta useaan tapaukseen liittyi useampi kuin vain yksi lapsi. Kaikkiaan yhteydenottojen yhteydessä mainittiin 61 lasta.

Selvästi eniten asiat koskivat alakouluikäisten lasten elämäntilannetta ja siitä nousevaa pohdintaa ja huolenaiheita.

2.6 Yhteydenoton aihe

Yhteydenotot luokiteltiin viiteen pääluokkaan sen mukaan mihin aihealueeseen kysymys tai mielipiteenilmaus liittyi.

Eniten yhteyttä otettiin lasten huolto- ja tapaamisasioista (22) sekä lastensuojelun sijaishuoltoon (16) liittyvistä asioista. Muutamassa yhteydenotossa oli monta aihealuetta. Suurimmassa osassa näistä oli yhtenä ongelmana lapsen huoltoon ja tapaamisoikeuteen liittyvä asia.

2.7 Odotukset ja toiveet

Yhteydenottajien tavoitteet vaihtelivat ja he kohdistivat lapsiasiavaltuutettuun erilaisia odotuksia. Joissakin yhteydenottoissa oli useampia ja joissakin vain yksi odotus.

Muutamissa yhteydenottoissa lapsiasiavaltuutettua pyydettiin ottamaan yhteyttä johonkin viranomaiseen, jotta lapsen asia olisi saatu etenemään yhteydenottajan toivomalla tavalla.

Lapsiasiavaltuutettu nähtiin uudeksi vaikutusvaltaiseksi tahoksi, jolta odotettiin toimenpiteitä ja aktiivista asianajoa koettujen vääryyksien oikaisemiseksi ja kärsimysten lopettamiseksi. Tällaista avustamista odotti 20, neuvontaa ja ohjausta 16 ja yli puolet, 32, halusi kuvata erilaisia elämäntilanteita, joihin lapset ja lapsiperheet ovat joutuneet. Lakimuutokset mainittiin tavoitteeksi 13 kertaa.

Yhteydenottajan suhde lapseen, jonka asiassa on liikkeellä tai jonka kohtaloon asia liittyy:

Lapsi/nuori itse	1
Isä	13
Äiti	18
Isovanhempi tai muu sukulainen	19
Viranomainen	1
Muu/ei tietoa	5
Yhteensä	57

Yhteydenottojen yhteydessä mainittujen lasten ikäjakauma:

0–6-vuotiaat	19
7–13-vuotiaat	30
14–17-vuotiaat	12

Yhteydenottojen pääluokat:

Lastensuojelun avohuolto	4
Lastensuojelun sijaishuolto	16
Lapsen huolto- ja tapaamisoikeusasiat	22
Lapsen elatus	4
Muu	11
Yhteensä	57

Yhteydenottoihin sisältyneitä odotuksia on jaoteltuna:

Avun saaminen	20
Neuvojen ja/tai toimintaohjeiden saaminen	16
Tilannekuvaus	32
Lakimuutosehdotus	13

3. Yhteydenottojen sisällöllinen tarkastelu

3.1 Lastensuojeluaiheiset yhteydenotot

Lastensuojelussa keskeistä säädöksiä ovat Lapsen oikeuksien sopimus, lastensuojelulaki sekä sosiaalihuollon asiakaslaki. Lastensuojelussa toistuu usein käsite lapsen etu. Lastensuojelun tarkoituksena on vaikuttaa lasten kasvuoloihin ja tukea huoltajia heidän kasvatustehtävässään. Lastensuojelussa lapsella tarkoitetaan alle 18-vuotiasta ja nuorella alle 21-vuotiasta henkilöä.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää.

Kunnan on huolehdittava siitä, että lastensuojelu järjestetään sisällöltään ja laajuudeltaan sellaiseksi kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Perhe- ja yksilökohtaista lastensuojelua ovat avohuollon tukitoimet, huostaanotto ja sijaishuolto sekä jälkihuolto. Kunnan on järjestettävä avohuollon palveluja viipymättä, jos kasvuolet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen tai nuoren terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi tai nuori käyt-

täytymisellään vaarantaa terveyttään tai kehitystään. Avohuollon palveluja järjestetään perheen suostumuksella ja yhdessä laadittuun huoltosuunnitelmaan perustuen. Huostaanottoon turvaudutaan vain, jos kodin olosuhteet tai lapsen oma käyttäytyminen uhkaavat vaarantaa vakavasti lapsen terveyttä tai kehitystä, eivätkä avohuollon toimenpiteet riitä tai ole mahdollisia ja sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista. Kiireellinen huostaanotto on välittömässä vaarassa tai muutoin kiireellisen huostaanoton ja sijaishuollon tarpeessa olevan lapsen tilapäinen turvaamistoimi.

Hallintolain mukaan 12 vuotta täyttäneelle lapselle, lapsen vanhemmille, huoltajille ja henkilöille, joiden hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tällöin on tai on välittömästi ennen asian valmistelua ollut on varattava tilaisuus tulla kuulluksi ennen kuin tehdään päätöksiä huostaanotosta, sijaishuoltoon sijoittamisesta ja huostassa pidon lopettamisesta. Kuultaville on an-

nettava päätökset tiedoksi todisteellisesti, samat tahot voivat toimia myös muutoksenhakijoina. Jos 12 vuotta täyttänyt lapsi tai hänen huoltajansa vastustaa huostaan ottamista tai siihen liittyvää sijaishuoltoon sijoittamista taikka jos asiassa ei ole voitu suorittaa kuulemista, päätös on alistettava 30 päivän kuluessa hallinto-oikeuden vahvistettavaksi.

Lapsen sijaishuolto on huostaan otetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella perhehoitona, laitoshuoltona tai muulla tarkoituksenmukaisella tavalla. Sijaishuollossa lapselle on turvattava hänen kehityksensä kannalta tärkeät, jatkuvat ja turvalliset ihmissuhteet. Lapsella on oikeus tavata vanhempiaan ja muita hänelle läheisiä henkilöitä sekä pitää heihin yhteyttä. Sosiaalilautakunnan on tuettava ja autettava tätä lapsen ja hänen läheistensä yhteydenpitoa.

Sijaishuollon päättymisen jälkeen kunnan on aina järjestettävä lapselle tai nuorelle lastensuojelulain mukainen jälkihuolto. Jälkihuolto voi olla esim. koulunkäynnissä, asunnon tai ammatinhankinnassa tukemista, työhön sijoittumisessa, harrastuksissa tai toimeentulossa tukemista. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy, kun nuori täyttää 21 vuotta.

Lastensuojelun avohuoltoa koskeneissa neljässä yhteydenotossa tuli esille mm. kokemus siitä, että lastensuojeluviranomainen ei ota vakavasti tai usko sitä huolta, joka sille on esimerkiksi lastensuojeluilmoituksella ilmaistu; lapsen olosuhteita ei selvitetä tai uskotaan muiden tahojen (esim. opettaja) käsityksiin enemmän kuin lapsen läheisen tietoon ja kokemukseen. Yhteydenottajille oli jäänyt kokemus, että huolen aihetta vähäteltiin tai se kiellettiin kokonaan. Myös sitä kritisoitiin, että sosiaalivaihtokijät vaihtuvat tiuhaan eivätkä he ehdi paneutua ja perehtyä riittävästi yksittäisen lapsen ja perheen asioihin ratkaisuja tehdessään.

Sijaishuollon päättymisen jälkeen kunnan on aina järjestettävä lapselle tai nuorelle lastensuojelulain mukainen jälkihuolto.

Lastensuojelun sijaishuoltoa koskeneet yhteydenotot (16 kpl) sisälsivät kuvausta siitä, miten yhteydenottajat ovat kokeneet sosiaalityöntekijöiden yrittävän rajoittaa heidän yhteydenpitoaan sijoitettuun lapseen tai lapsenlapseen. Rajoituksia ei aina perustella eikä ainakaan niin, että läheiset olisivat voineet kokea ne aiheellisiksi. Etenkin isovanhemmat kokivat tulevaisuuden erotetuksi huostaan otetuista lapsenlapsistaan ja aistivat yritystä vieraannuttaa lasta suvusta. Jossakin yhteydenotossa arvosteltiin sitä, ettei sijaishuollossa olevan lapsen omia toiveita yhteydenpidosta läheisiin ole kuultu tai sitä, että lapsi on sijoitettu kauas sukulaisistaan.

"Ja se miksi minä nyt tämän kirjoitan on kun pyysin lapsia meille tänne N-tielle viikonlopuksi tai vaikka täksi sunnuntaiksi. Niin minulle sanottiin että lapset voi olla täällä isän kanssa. Enkä heitä saanut."

(isoäiti/lastensuojelun sijaishuoltoasia)

Edellisessä otteessa isovanhempi kuvaa sosiaalityöntekijän tapaa ohittaa isovanhempi. Isä voi halutessaan järjestää lapsille vierailun isovanhemman luokse, muuten tapaaminen ei onnistu. Sijaishuoltoa arvosteltiin myös siitä, että se ei aina turvaa lapsen elämää. Lapsen tilanne on saattanut mennä huostaanoton jälkeen entistä huonompaan suuntaan eikä sijaishuoltopaikka esimerkiksi pysty varjelemaan lasta kun tämä karkailee, on tietymättömissä useita päiviä eikä käy koulua. Myös sijaishuoltopaikassa annettavaa perushoitoa arvosteltiin joissakin yhteydenotoissa.

"Kenen vastuulla poika silloin on kun on karkureisulla sijoituspaikasta?"

(isä/lastensuojelun sijaishuoltoasia)

Kritiikkiä kohdistui myös siihen, että sosiaalityöntekijä työskentelee yksin ja näin näkemys jää yksipuoliseksi. Samoin arvosteltiin virkamiesten suurta vaikutusvaltaa sosiaalilautakunnissa huostaanotto päätöksiä tehtäessä. Arvostelua sosiaalityö sai myös siitä, että lapsen lähisuku helposti sivuutetaan sijaishuoltopaikka etsittäessä, vaikka sukulaisperhe ilmoittautuisi halukkaaksi ryhtymään sijaisperheeksi; perheen edellytyksiä ei välttämättä edes selvitetä tai se tehdään vasta sitkeän vaatimisen jälkeen tai sitten, kun on uhattu ryhtyä asiassa kantelutoimiin. Eräissä tapauksissa sukulaisijaisvanhemmuuden edellytyk-

siä ei lähdetty selvittämään, koska lapsen hyvin nuori biologinen vanhempi ei hyväksynyt asiaa.

"Biologisen äidin valta on liian suuri jos hän saa valita sen minne häneltä huostaan otettu lapsi sijoitetaan ja minne ei" (muu yhteydenottaja/ lastensuojelun avohuoltoasia)

Toinenkin yhteydenotto nosti esille huoltajan mahdollisesti lapsen edun edelle menevän oikeuden, esim. oikeuden sijaishuollossa olevan lapsen nimen muuttamiseen, vaikka sosiaaliviranomaiset arvioivat nimenmuutoksen olevan vastoin lapsen etua. Maistraatin näkemys oli, ettei asia kuulunut sosiaaliviranomaisille. Mikä on lapsen etu ja lakien ja viranomaisten hierarkia kyseisessä tilanteessa?

Se miksi huostaanotto on tehty, tuntuu monessa tapauksessa jääneen lapsen läheisille ainakin osittain epäselväksi. Yhteydenottoihin liittyi kokemusta siitä, ettei perhettä autettu avohuollossa riittävästi. Myöskään sitä ei aina tiedetty, millaista elämänmuutosta tai olosuhteiden korjaantumista pitäisi tapahtua, jotta lapsi voitaisiin saada takaisin kotiin ja huostaanotto puretuksi.

"Olen kyllä ihmeissäni kun ei enää saa omaa lasta kasvattaa. N:n sosiaalille kun puhuu jotaki sama kun seinille puhuu."

(isä/lastensuojelun sijaishuoltoasia)

"Sossu vaatii ilmeisesti että tyttärentäni pitäisi olla jokin yli-ihminen, että sais poikansa takaisin." "Sossu ei ole johdonmukainen vaatimuksissaan, huopaavat ja soutavat. Puhuvat milloin mitäkin."

(isoäiti/lastensuojelun sijaishuoltoasia)

3.2 Lapsen huolto ja tapaaminen yleisimpänä yhteydenottoaiheena

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta määrittelee huollon tarkoitukseksi lapsen tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin turvaamisen lapsen yksilöllisten tarpeiden ja toivomusten mukaisesti. Huollon tulee turvata myönteiset ja läheiset ihmissuhteet erityisesti lapsen ja hänen vanhempiansa välillä.

Lapselle tulee turvata hyvä hoito ja kasvatus sekä lapsen ikään ja kehitystasoon nähden tarpeellinen valvonta ja huolenpito. Lapselle on pyrittävä antamaan turvallinen ja virikkeitä antava kasvuympäristö sekä

lapsen taipumuksia ja toivomuksia vastaava koulutus. Lasta tulee kasvattaa siten, että hän saa osakseen ymmärtämystä, turvaa ja hellyyttä. Lasta ei saa alistaa, kurittaa ruumiillisesti eikä kohdella muulla tavalla loukkaavasti. Lapsen itsenäistymistä sekä kasvamista vastuullisuuteen ja aikuisuuteen tulee edistää.

Tapaamisoikeuden tarkoituksena on turvata lapselle oikeus pitää yhteyttä ja tavata vanhempansa, jonka luona hän ei asu. Lapsen vanhempien tulee keskinäisessä yhteisymmärryksessä ja pitäen silmällä ennen kaikkea lapsen etua pyrkiä siihen että tapaamisoikeuden tarkoitus toteutuu.

Vanhemmat voivat tehdä sopimuksen lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta ja vahvistaa sen lapsen asuinkunnan sosiaalilautakunnassa. Yleensä vahvistaminen on delegoitu lastenvalvojalle tai muulle kunnan sosiaaliviranomaiselle. Myös tuomioistuin voi päättää lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta joko toisen tai kummankin vanhemman, huoltajan tai sosiaalilautakunnan hakemuksesta. Valtaosa lasten huolto- ja tapaamissopimuksista vahvistetaan sosiaalitoimissa ja sopimus ovat pantavissa täytäntöön kuten tuomioistuimen lainvoimainen päätös.

Suurin osa, 22/57, lapsiasiavaltuutetulle tulleista yhteydenotoista koski vanhempien eron jälkeistä **lapsen huollon ja tapaamisoikeuden toteutumista**. Monilla yhteydenottajilla oli kokemus pitkistä huoltoriidoista, joillakin oli kyse uudemmassa elämäntilanteesta. Ongelmien ehkäisyn koettiin myös olevan vaikeaa, sillä yllättävän avioerouhan tai eron eteen joutuneen on vaikea saada yhteiskunnassamme kriisiapua; eräs yhteydenottaja kertoi joutuneensa odottamaan viikkoja perheneuvontaan pääsyä.

Käräjäoikeuden pyynnöstä tehtävä olosuhdeselvitys mainittiin monessa yhteydenotossa. Koettiin, että sosiaalityöntekijät ovat olleet asenteellisen puolueellisia oikeudelle antamissaan selvityksissä. Samoin koettiin, että sosiaalityöntekijät suosivat lapsen äitiä ja puolsivat lapsen asumista hänen luonaan perusteettomasti. Toisaalta aivan vastaavin perustein kritisoitiin myös sitä, että lapset olivat päätyneet oikeuden päätöksellä asumaan isän luokse. Joidenkin mukaan sosiaaliviranomaisilla on liian vähän resursseja, aikaa ja asiantuntemusta olosuhdeselvitysten laatimiseen ja siihen nähden liikaa valtaa oikeuskäsitte-

lyssä. Toisen kokemuksen mukaan käräjäoikeudessa ei anneta riittävää painoa sosiaaliviranomaisten lausunnolle. Eräs yhteydenottaja piti puutteena sitä, ettei ole olemassa seurantajärjestelmää sen selvittämiseksi, miten sosiaaliviranomaisten selvitykset ja niiden pohjalta oikeudessa tehdyt ratkaisut toimivat ja millaisia seurausvaikutuksia niillä on.

Isovanhemmat kokivat, että sosiaalityöntekijät eivät halua turvata erossa ”toiselle puolelle” jääneiden sukulaisten oikeutta pitää yhteyttä lapseen. Asiaa oli vaikea hyväksyä varsinkin silloin, jos samalla koettiin huolta lapsen muusta hyvinvoinnista. Useaan yhteydenottoon sisältyi epäilyä siitä, että lapsi joutuu lainminlyödyksi tai kaltoin kohdelluksi sen vanhempansa luona, jolle on määrätty asumaan. Sosiaaliviranomaisilta odotettiin myös suoria toimia tapaamisoikeuden täytäntöönpanossa, jos lasta ei tuoda tapamiseen.

Yleisemmin kritisoitiin sitä, että lainsäädäntö sallii sen, että toinen vanhempi voi viedä lapset pois perheen yhteisestä kodista toisen vanhemman tietämättä. Hän voi myös vaihtaa lasten osoitteen siitä huolimatta, että toinen huoltajavanhempi ilmoittaa vastustavansa asiaa. Lapset itselleen ”kaapannut” osapuoli on vahvoilla sitten kun on tehtävä virallisia päätöksiä lasten huollosta ja asuinpaikasta, koska viranomaiset helposti näkevät lasten asumisen uudessa kodissa vakiintuneeksi. Samoin sellainen vanhempi joka tekee toisesta vanhemmasta perättömiä ilmiantoja, saa liian helposti vakiinnutettua lasten uudet olosuhteet, koska ilmiantojen todenperäisyyden tutkiminen vie aikaa.

”Tiedättekö ollenkaan, millainen epäkohta meillä on: Jos äiti haluaa omia lapset eron jälkeen, hän voi ilman seuraamuksia ilmiantaa aiheettomasti isän väkivaltaisuudesta lapsia kohtaan tai vihjailla lapsen hyväksikäytöstä. Isä on silloin jo lastenvalvojan edessä tuomittu. ... Teillä olisi asemaa ajaa sellainen muutos huoltajuuslakiin, että joka kerta huoltajuuspäätökseen liitettäisiin sanktio tapaamisten tahallisuudesta vaikeuttamisesta.” (isä/huolto- ja tapaamisoikeusasia)

Yhdessä yhteydenotossa arvosteltiin sitä, että suomalainen oikeuslaitos ei tunne vanhemmasta vieraannuttamisen oireyhtymää (*The Parental Alienation*

Syndrome) eikä tunnista tarkoitushakuista toimintaa, johon liittyy myös voimakasta ja tietoista lasten manipulointia. Samoin arvosteltiin sitä, ettei viranomaisissa osata – tai haluta – nähdä perheväkivallan jatkumista myös eron jälkeen ja sen heijastusvaikutuksia huoltokiistoihin.

Ratkaisuksi ehdotettiin, että väkivaltaiselta vanhemmalta evättäisiin huolto-oikeus kokonaan ja tapaamiset toteutettaisiin valvotusti. Lainsäädännön muutoksilla haluttiin turvattavan paremmin muun muassa isovanhempien ja muun suvun oikeus pitää yhteyttä lapseen eron jälkeen samoin kuin toisen huoltajan oikeus vaikuttaa siihen, että toinen huoltaja ei voi viedä lasta yllättäen (toisen tietämättä) pois yhteisestä kodista ja saada hyväksytyksi muutto- ja osoitteenmuutosilmoituksia viranomaisissa.

"... minullakin on takanani kaksi väkivaltaiselle isälle menetettyä huoltajuutta. Väkivaltaa ei koskaan huomioitu mitenkään. Sitä ei myöskään koskaan kirjattu sosiaalitoimen oikeuteen laatimiin lausuntoihin eivätkä sosiaaliviranomaiset suostuneet lausumaan oikeudessa sanaakaan siitä."

(äiti/huolto- ja tapaamisoikeusasia)

3.3 Lapsen elatusasioihin liittyvistä yhteydenotoista

Lapsen elatukseen liittyneissä yhteydenotoissa arvosteltiin muun muassa sitä, ettei laki tunne etävänhemman elatusoikeutta; elatusapua määriteltäessä tulisi ottaa huomioon se, miten paljon lapsi viettää aikaa elatusvelvollisen (etävänhempansa) luona. Elatusvelvollinen joutuu kohtuuttomaan tilanteeseen maksaessaan elatusapua ja samanaikaisesti lapsen luonapidon kuluja. Tilanne rajoittaa vähävaraisen vanhemman mahdollisuuksia pitää lapsia luonaan.

Eräessä yhteydenotossa kritisoitiin sitä, ettei elatusavun määrää alenneta, vaikka elatusvelvollisen elämäntilanne on oleellisesti muuttunut ja tulotaso pudonnut elatusavun määräämisajankohdasta; uuden liiton lapset jäävät yksin toisen vanhempansa varaan, kun toinen joutuu maksamaan ylisuurta elatusapua edellisestä liitosta oleville lapsilleen.

Lainsäädännön muutoksilla

haluttiin turvattavan paremmin muun muassa:

- elatusvelvollisen (etävänhemman) elatusoikeus lapseen niinä aikoina kun pitää lasta luonaan,
- lähivanhemman oikeus saada avioeron osituksessa etua lapsen huolto- eli alaikäisyysvuosien perusteella,
- syyllisyyšnäkökohtan huomioon ottaminen puolisoiden omaisuuden jakoperusteena avioerossa.

3.4 Muita lapsiperheiden yhteydenottoaiheita

Lapsiperheet ottivat yhteyttä lapsiasiavaltuutettuun monien eri viranomaisten menettelyistä. Huomion arvoista on, että monesti ei niinkään arvosteltu sitä mitä viranomaiset olivat tehneet – vaan miten he olivat toimenpiteensä tehneet.

Yksi isovanhempi kertoi päivähoitohenkilöstön yrittäneen painostaa hänen aikuista lastaan selvittämään lapsensa isyyden. Terveystuhoillon toimintaa arvosteltiin kahdessa yhteydenotossa. Ongelmalliseksi koettiin muun muassa se, ettei terveydenhuolto antanut huoltajavanhemmalle tietoa ja nuoren hoidosta. Oikeuden tekemistä lapsia koskevista päätöksistä oli aiheutunut paljon mielipahaa ja tarvetta arvosteluun. Kulttuuri- ja kielierot olivat ainakin jonkinasteisina taustatekijöinä parissa yhteydenotossa. Eräs äiti oli pahoillaan siitä, että hän ei voinut puhua alle kouluikäisen sijaishuollossa olevan lapsensa kanssa äidinkieltään:

"Sosiaalityöntekijät painostivat minua allekirjoittamaan paperin, että suostun, että puhun tapaamisessa lapseni kanssa vain suomea. Jos en olisi allekirjoittanut en olisi saanut tavata lasta ollenkaan."

(äiti/lastensuojelun sijaishuoltoasia)

Eräs isä kertoi, ettei asunnottomuuden vuoksi voi tavata erossa asuvaa lastaan, eikä asuntoviranomainen pidä hänen asunnontarvettaan lapsen tapaamismahdollisuuden perusteella kiireellisenä. Toinen asuntoasioihin liittynyt yhteydenotto tuli nuoren sisarelta, joka kertoi olevansa huolissaan veljen ja isän liian ahtaista asumisolosta. Hänen

mielestään kotikunta laiminlöi lastensuojelulain velvoitteita asumisolojen järjestämisestä.

"Olen seurannut vierestä isäni ja alaikäisen veljeni epätoivoista asumista 30 neliön yksiössä jo viiden kuukauden ajan. N:n kaupunki ei pidä heidän asunontarvettaan kiireellisenä eikä sosiaalivirasto ole halukas puuttumaan asiaan, vaan voivottelee vain.. En etsi nyt apua perheenjäsenteni tapaukseen, vaan haluaisin, että tähän tilanteeseen puututtaisiin yleisellä tasolla. Kuka valvoo, että viranomaiset/kunta todella toimivat lastensuojelulain mukaan. Kuka valvoo että YK:n lapsen oikeuksien sopimus toteutuu?"

(sisar/lastensuojelun avohuoltoasia)

Kaksi yhteydenottoa koski tilannetta, jossa työvoimaviranomainen oli antanut yksinhuoltajavanhemmalle karenssin työttömyyspäivärahaan tilanteessa, jossa vanhempi ei katsonut voivansa jatkaa työssäkäyntiä laiminlyömättä lapsen hyvää hoitoa ja huolenpitoa. Näissä tapauksissa näytti ilmeiseltä että ns. lapsilaeista nousevat velvoitteet sekä työvoimalainsäädännön soveltaminen aiheuttivat ristiriitaisen tilanteen huoltajalle:

"Olen vakuuttunut siitä, että jos alle 10-vuotiaat lapset saattaisivat itsensä vaaraan ollessani töissä ilta-myöhään, joutuisin edesvastuuseen lasten heitteillejättöstä ja syystäkin. Ristiriita lasten etujen sekä työvoimatoimiston näkemysten välillä on niin suuri että haluan tuoda tämän teille tiedoksi lapsiasiavaltuutettuna. Näkemykseni mukaan N:n työvoimatoimiston kanta/lausunto on lainvastainen silloin kun se edellyttää lasten fyysisen ja henkisen terveyden vaarantamista."

(äiti/muu asia)

Työvoimahallinnon karenssipäätöksiin toivottiin tapauskohtaista harkintaa, jossa otetaan enemmän huomioon lasten tilanne eikä vain työmarkkinoiden tarpeet.

Eräässä perheessä toisen huoltajan kuolemasta seurasi surun ja huolien lisäksi myös tuloloukku: yksihuoltajavanhemman lapsi jäi vaille elatusapua ja sai sen sijaan paljon pienemmän puoli-orvoneläkkeen. Tilannetta kärjisti lisäksi se, että Kelan las-kentaperusteista johtuen myös perheen asumistuki pieneni.

3.5 Mitä yhteydenotoilla tavoiteltiin ja mitä lapsiasiavaltuutetulta odotettiin?

Yhteydenotoista kävi joko suoraan tai välillisesti ilmi, että noin kolmannes (20/57) odotti lapsiasiavaltuutetun puuttuvan asiansa kulkuun tai jopa ajavan sitä aktiivisesti. Jotkut kansalaiset todennäköisesti kokivat lapsiasiavaltuutetun uutena viranomaisena ikään kuin viimeiseksi oljenkorreksi, vielä kokeilemattomaksi keinoksi saada muutosta tilanteeseensa.

"Tilanne on vakava joten toivon että tämä viesti menisi oikeaan paikkaan tai että edes joku ottaisi yhteyttä. Kiitos!"

(isä/huolto- ja tapaamisoikeusasia)

"Olen pariin otteeseen ottanut yhteyttä kahden huostaan otetun tyttärenti asiasta. Tiedän että tehtäviisi ei kuulu huostaan otto asiat mutta kyseessä onkin lasten henkinen kärsimys." "Toivon että en aiheuttanut työtilleni pettymystä aikoinani luvattessani että sinulle (saa kai sinutella) he voivat sitten puhua luottamuksella että olet lasten etujen valvoja."

(äiti/lastensuojelun sijaishuoltoasia)

Osa asioista oli hyvin ajankohtaisia tilanneongelmia, joissa oikeampi yhteydenotto-osoite ja tilanteen selvittelijä olisi ollut kunnan sosiaalityöntekijä, lastenvalvoja tai sosiaaliamies. Joissakin tilanteissa asiakkaita ohjattiinkin kääntymään mainittujen tahojen tai läänin viranomaisten puoleen. Lakimuutoksia ehdottaneita ohjattiin ottamaan yhteyttä myös suoraan asianomaista lainsäädäntöä valmistelevaan tahoon.

Reilu neljännes (16/57) yhteydenottajista oli neuvonnan ja ohjauksen tarpeessa kysyen neuvoa siihen, miten toimia ja minne ottaa yhteyttä tilanteessa, jossa jokin viranomaiskanava oli osoittautunut yhteydenottajan kannalta tehottomaksi.

"Toivoisin pikaista vastausta ja neuvoa kauttanne sillä kokous on ihan ensi viikolla. Ja onko siihen pakko osallistua. Kiitos avustanne."

(isoäiti/muu asia)

"En tiedä mitä toimenkuvaanne kuuluu, mutta käsittäisin, että ajatte lasten etuja. Oma asiani ei varmasti teillekään kuulu, kun ei se näytä kuuluvan kenellekään tässä maassa."

(isä/muu asia)

Useista viesteistä välittyi pessimismi sitä kohtaan että mikään muuttuisi. Siitä huolimatta suurin osa, yli puolet (32/57) halusi saattaa lapsiasiavaltuutetun tietoon asioita ja lapsen ja/tai läheisen kokemuksia todellisuudesta. Taustalla toki niissäkin oli asioihin vaikuttaminen, sillä moni toivoi, ettei kenenkään muun tarvitsisi enää kokea vastaavaa kuin mitä yhteydenottaja ja/tai hänen läheisensä olivat joutuneet kokemaan.

Vaikka viranomaisten toimia arvosteltiin paljon, säädöksiä koskevia muutosehdotuksia tuli esille melko vähän ja ne kohdistuivat lakiin lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta tai lakiin lapsen eläntuksesta.

Lainsäädännön muutoksilla haluttiin turvattavan paremmin muun muassa:

- isovanhempien ja muun suvun oikeus pitää yhteyttä lapseen eron jälkeen,
- toisen huoltajan oikeus vaikuttaa siihen, että toinen huoltaja ei voi viedä lasta yllättäen (toisen tietämättä) pois yhteisestä kodista ja saada hyväksytyksi muutto- ja osoitteenmuutosilmoituksia viranomaisissa,
- elatusvelvollisen (etävanhemman) elatusoikeus lapseen niinä aikoina kun pitää lasta luonaan,
- lähivanhemman oikeus saada avioeron osituksessa etua lapsen huolto- eli alaikäisyysvuosien perusteella,
- syyllisyysnäkökohdan huomioon ottaminen puolisoitten omaisuuden jakoperusteena avioerossa.

4. Pohdinta

Tämän selvityksen kahdella laatijalla on yhteensä noin viidenkymmenen vuoden työkokemus erilaisista sosiaalityön ja sosiaalihuollon tehtävistä. Työskentelemme nykyään Keski-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen, Kosken palveluksessa. Hannele Metsäranta on kiertävä lastensuojelun erityissosiaalityöntekijä sekä sivutoiminen sosiaaliamies ja Eija Hiekka on päätoiminen sosiaaliamies. Olemme saaneet aineksia tähän pohdintaan lapsiasiavaltuutetun toimistoon tulleista kansalaisyhteydenotoista ja omista työtehtävistämme.

Yhteenvetona voi todeta, että lapsiasiavaltuutettuun otettiin yhteyttä koko maan alueelta ja erikoisista kunnista. Lastensuojeluaiheisia tai sitä sivuvia asioita käsiteltiin eniten syyskuussa, mistä voidaan päätellä, että toimiston avaamista oli odotettu ja yhteyttä otettiin heti, kun se oli mahdollista. Kansalaisilla oli tarve kertoa lasten tilanteesta, alisteisesta asemasta ja viranomaisten vallankäytöstä. Äidit ja isoäidit ottivat yhteyttä jonkin verran enemmän kuin isät ja viranomaisilta ja järjestöiltä tuli yksi yhteydenotto kummaltakin. Suuri osa lapsiasiavaltuutetulle tulleista yhteydenotoista sisälsi yksittäisen henkilön tai asiakkaan kokemuksia siitä, kuinka hän itse tai hänen läheisensä oli tullut kohdelluksi sosiaalipalveluissa. Yhteydenottajat halusivat tulla kuuluisiksi asiassaan ja moni oli käyttänyt kaikki tiedossaan olevat mahdollisuudet saada äänensä kuuluviin. Asiat koskivat enimmäkseen lapsen huoltoa ja tapaamista sekä lastensuojelun sijaishuoltoa. Siitä syystä mekin keskityimme pohtimaan hieman tarkemmin näitä kahta aihetta.

Huoltoriidoille ja lastensuojelulle on yhteistä mm. se, että niistä voi kehittyä pitkällisiä oikeusprosesseja eikä lopputulos välttämättä takaa lapsen edun toteutumista. Iso osa yhteydenottajien esittämästä arvostelusta kohdistui sosiaalityöhön, mutta myös oikeusmenettely sai kritiikistä osansa. Arvostelua aiheutti se, mitä oli tehty ja varsinkin se, miten oli tehty. Sosiaalitoimen viranhaltijoilla nähtiin usein olevan paljon asiantuntijavaltaa ja päätösvaltaa, jota he

käyttävät yksioikoisella tavalla. Viranomaisilta odotettiin asiantuntijuutta, tasapuolisuutta ja puolueettomuutta. Palautteesta voi päätellä, että sosiaaliviranomaisilta odotettiin myös erinomaisia vuorovaiikutustaitoja sekä sitä, että heillä on runsaasti aikaa asiakkaiden kohtaamiseen. Kiire ja sosiaalityö on huono yhdistelmä.

Lapsiperhevaihe mielletään myönteiseksi ja henkilökohtaiseksi asiaksi, mutta erilaisten sattumusten myötä myös viranomaisille voi tulla iso rooli lapsiperheen elämässä. Jotkut vanhemmat kokivat jääneensä lapsineen ilman riittävää ja oikeanlaista apua. Toiset vanhemmat pitivät suurimpana virheenään sitä, että he olivat hyvässä uskossa turvautuneet sosiaalitoimeen, mutta seuraukset olivatkin mittasuhteiltaan arvaamattomat eikä käynnistynyttä lastensuojeluprosessia pysäyttänyt enää mikään. Vanhemmat kokivat mitä suurimpana yksityisyytensä ja myös ihmisarvonsa loukkauksena sen, että viranomaiset joutuvat tunkeutumaan perheen rajojen sisälle ja puuttumaan vanhemmuuteen. Vanhempien kannalta tahdosta riippumaton lapsen huostaanotto merkitsee perheen hajottamista.

Työskentelyn lähtökohdilla, huolellisella perustelemisella ja dokumentoinnilla voi olla paljonkin yhteyttä siihen, miten lapsen etu tulee toteutumaan lastensuojelussa. On ymmärrettävää, että vanhemmat voivat olla äärimmäisen herkistyneitä ja alttiita tekemään itselleen ja lapselleen epäedullisia tulkin-toja sellaisistakin asioista, joissa viranomaiset eivät näe mitään kielteistä. Sinänsä pienet asiat, kuten käytetyt nimitykset ja kirjaamistavat, voivat kuitenkin vaikuttaa ratkaisevasti siihen, lähteekö työskentely yhteistyön vai näkemyserojen suuntaan. Vanhemman on todennäköisesti helpompi pohtia lapsen tarpeita ja niihin vastaamista kuin oman vanhemmuutensa puutteita. Asenteista ja näkökulmista riippuen asioilla voi olla iso ero. Vanhemmat toivovat, että asioista puhutaan oikeilla nimillä ja suoraan, mutta kuitenkin hienotunteisesti ja kunnioittavasti.

Mitä enemmän asiakaspalautetta kuulee, sitä enemmän herää kysymyksiä ja odotukset lapsilähtöisen työskentelyn ja läheisneuvonpidon yleistymisestä lastensuojelussa vahvistuvat:

- Olisiko mahdollista antaa lapsen lähipiirille nykyistä useammin tilaisuus yksilöllisten tukimenetelmien etsimiseen ja toteuttamiseen?
- Olisiko läheisten mahdollista löytää luovia ja vaikuttavia lastensuojelullisen huolen hälventäviä toimintavaihtoehtoja?
- Olisivatko he yhteisen työskentelykokemuksen jälkeen valmiimpia hyväksymään myös huostaanoton ja sijaishuollon silloin, kun muuta vaihtoehtoa ei ole?
- Olisiko sijaishuollolla tuolloin paremmat lähtökohdat ryhtyä huolehtimaan lapsesta?
- Saisiko lapsi läheisiltään luvan kotiutua muualle kuin biologisen vanhempansa luokse ja voisiko yhteydenpito kaksien vanhempien ja muiden lapsen läheisten kanssa olla luontevaa?
- Voisiko joku loputtomalta tuntuvista oikeusprosesseista jäädä käynnistymättä?
- Voisiko lapsi saada sen suojelun, johon hänellä on oikeus?
- Olisiko päästävissä oikea-aikaisempaan ja vaikuttavampaan lastensuojeluun?
- Voiko vain viranomaisen tuntee lapsen edun?
- Onko sosiaalityöntekijä koulutetumpi tunnistamaan ne tilanteet, joista lapsen etu puuttuu?
- Onko sosiaalitoimistoissa riittävästi mahdollisuuksia tukea huostaanoton kokenutta lasta, vanhempaa ja perhettä?
- Vai onko asetelma jo lähtökohtaisesti esimerkiksi tahdosta riippumattoman huostaanoton jälkeen jokseenkin mahdoton?
- Onko sosiaalityössä mahdollisuuksia tukea vanhempia ja heidän kuntoutumistaan lasten sijaishuollossa olon aikana?
- Entä mikä osuus asioihin on sillä, että lastensuojelussakin sosiaalityötä tehdään usein vailla asiaankuuluvaa koulutusta tai vähäisen työkokemuksen pohjalta?
- Ja mikä vaikutus on sillä, että työntekijät vaihtuvat tiuhaan ja joutuvat usein tekemään työtään epäinhimillisen suurten asiakasmäärien kanssa – työtä, joka on henkisesti kuormittavaa ja aikaa vievää etenkin silloin, jos halutaan antaa ihmisille mahdollisuus tulla todella kuulluiksi ja kohdatuiksi?

Kysymysten sarja on lähes loputon eikä oikeita yksiselitteisiä vastauksia taida olla. Kehityksen suuntaan voi kuitenkin yrittää vaikuttaa ja vahvistaa sitä, mikä todetaan hyväksi. Mikä on hyvää sosiaalityön laatua ja miten siihen päästään? Sosiaalityön tutkimusta ja arviointia tarvitaan, samoin koulutusta hyvistä käytännöistä.

Huolto- ja tapaamisoikeuskiistoissa olisi usein helppompaa langettaa ns. Salomonin tuomio kuin yrittää löytää ratkaisu, jonka kaikki osapuolet voivat hyväksyä. Lapsiasiavaltuutetulle neljän ensimmäisen toimintakuukauden ajalta kertyneen aineiston sekä sosiaalityöntekijänä ja sosiaaliasiamiehenä saadun työkokemuksen perusteella tuskin tulee liikaa korostaneeksi sen työn merkitystä, mitä sosiaalityöntekijät lapsen huolto- ja tapaamisasioissa tekevät. Sopimusteitse lapsen edun mukaiseen ja kummallekin vanhemmalle sopivaan käytäntöön pääseminen on saavutus. Näkemyseroilta ei voida täysin välttyä, vaikka työtä tehtäisiin huolella ja kaikkia osapuolia kuunnellen. Prosessiin on syytä olla käytettävissä asiantunteva, riittävä ja kenties nykyistä moniammatillisempi, myös lasten kanssa työskentelyyn perehtynyt henkilöstö.

Uusperheiden problematiikkaa huokui useimmista yhteydenotoista. Varsin iso osa vanhempien eroista tapahtuu perheen lasten ollessa pikkulapsivaiheessa. Jos vanhemmat eivät löydä yhteistä näkemystä, riidasta voi tulla pitkä ja lapsen suhde toiseen vanhempaansa voi katketa pysyvästi. Vaikeimmissa tilanteissa oikeusprosessit jatkuvat toisensa perään ja kaikki osapuolet kärsivät psyykkisiä, sosiaalisia ja myös taloudellisia menetyksiä. Vaikka asianosaisimpia ovat lapset ja heidän vanhempansa, vaikutusten piirissä ovat isovanhemmat, uusperheet kaikkine jäsenineen, muut sukulaiset, lasten ystävä- ja kavერიpiiri jne. Pahimmillaan heijastusvaikutukset voivat joissakin yksittäisissä tapauksissa olla valtavat, jos mukaan luetaan oireita ja vaurioita hoitavia tahoja, asioita selvitteleviä ja päättäviä viranomaisia ja jopa vanhempien alentuneesta työtehosta tms. mahdollisesti koituvia haittoja. Nykyisillä eroamisluvuilla huoltoriitojen ehkäisy on paitsi inhimillisesti, myös yhteiskunnallisesti arvokasta ja tärkeää ehkäisevää lastensuojelutyötä.

Lapsilakeja soveltaessaan viranomainen on usein ristikkäisten näkemysten ja mielipiteiden polttopisteessä. Hänen tehtävänä on pitää esillä lapsen etua ja tehdä todellisuudesta sen mukaisia tulkintoja. Monesti käy myös niin, ettei kukaan lapsen läheisistä aikuisista jaa sosiaalityöntekijöiden käsitystä lapsen edusta. Aikuiset ovat valitettavan usein kiinnostuneita vain oman tahtonsa toteutumisesta ja haluavat nähdä sen ainoana hyvänä vaihtoehtona myös lapselle. Näin lapsesta tulee kiistan välikappale, jota revitään suuntaan ja toiseen.

On hyvä muistaa, että lapsiasiavaltuutetulle tullut neljän ensimmäisen kuukauden yhteydenottoaineisto kertoo pienen ryhmän kokemuksista, jos sitä vertaa kaikkien asiakkuuksien määrään suomalaisissa sosiaalitoimistoissa. Toki on myös niin, etteivät kaikki kokemukset huonosta palvelusta tai alistamisesta koskaan tule kenenkään ulkopuolisen viranomaisen tietoon. Yksittäisen henkilön kokemus on aina todellinen, eikä sitä voida mitätöidä tai selittää sillä, että samasta tilanteesta, asiasta tai kohtaamisesta saattaa toisella osapuolella olla täysin erilainen käsitys. Menettelyjä on lähes aina varaa ja monesti myös aiheellista parantaa.

Yksittäisen henkilön kokemus on aina todellinen, eikä sitä voida mitätöidä tai selittää sillä, että samasta tilanteesta, asiasta tai kohtaamisesta saattaa toisella osapuolella olla täysin erilainen käsitys. Menettelyjä on lähes aina varaa ja monesti myös aiheellista parantaa.